

A műtárgyfotós jutalomjátéka

DÖMÖTÖR MIHÁLY FOTÓIRÓL

A fotóművész, akinek képeit most gyors egymásutánban két helyen, Hódmezővásárhelyen és Szegeden is láthatták, illetve láthatják az érdeklődők, minden jel szerint lassan érő alkotó. Dömötör Mihály eredeti szakmája élelmiszeripari mérnök volt, de mérnökként soha sem dolgozott, ambíciója kezdettől a fotózás. Visszatekintve úgy látszik, egész pályáját az határozta meg, hogy néhány, már fényképezéssel eltöltött tanulóév után, 1980-ban a szegedi múzeum fotósa lett. S bár ez a munka mindenestől a muzeológia alárendeltje: a múzeumi fotósnak azt kell csinálnia, ami az intézmény profiljából fakad, tehát mindenekelőtt műtárgyfotókat, reprodukciókat, ritkábban eseményrögzítő és dokumentáló felvételeket – ez a kemény munka nagy iskola annak, aki meg akar neki felelni. A fotós profizmus alapiskolája. Itt „mindent” kell tudni a mesterségből, s gyorsan, pontosan, a szakmai követelményeket maradéktalanul teljesíteni tudva kell dolgozni. A technikai tudás és a minden körülmények közötti mesterségbeli megbízhatóság itt elengedhetetlen. S Dömötör Mihály mindazt, ami ehhez a munkához szükséges, gyorsan meg is tanulta, folyamatosan képezte magát, szakirodalmat olvasott, sőt – ami egyáltalán nem kis szó – a napi „favágás” sem kedvetlenítette el. Megcsinálta amiért fizették, egyéni invencióit pedig belevitte abba a munkába, ami neki erre a legtöbb lehetőséget kínálta: a műtárgyfotózásba. Mint műtárgyfotós ma egyike a legjobbaknak az egész országban. A műtárgy-fotó, bár elsődleges rendeltetése szerint dokumentáció (például egy tudományos közlemény illusztrációjaként), ha igazán sikerült, maga is műtárgy: művészi értékű fotó. A lefotózandó „tárgy” (az avar üvegcancsó, a bronz fibula, a mives népi faragvány, vagy a furcsán csavarodó tengeri csiga váza), persze, ideális fotótárgy: nem „mozog”: beállítható, akkurátusan megvilágítható, s ha az eredmény netán nem kielégítő, újrafotózható. Van „türelme”, ideális a kísérletezéshez. Érthető tehát, hogy Dömötör Mihály, amikor a muszájfeladatok közt egy-egy igazán szép vagy érdekes tárggyal találkozott, észrevette e kínálkozó lehetőséget, meglátta bennük a vizuális újrateljesítés alkalmait. Egy-egy ilyen műtárgyfotója, megfelelő méretre nagyítva, paszpartuzva, üveg alá helyezve nemcsak ízléses és dekoratív lakásdísz (szebb és jobb, mint a szokványos reprodukciók, sőt mint sok festmény), de önmagában is egy gazdag formakultúra hordozója: műalkotás. Az ilyen fotóknak immanens tulajdonsága a szép és harmonikus formák megmutatása, a tárgyak belső összefüggéseinek, vizuális rendjének fölismeretése: a szem igényeinek mesterkéletlen, már-már „természetes” kielégítése. (A műtárgyfotó a reklámfotó legközelebbi rokona, csak a „tematika” különbözik. Aligha véletlen, hogy Dömötör e rokonterületen, a reklámfotózásban is megállja a helyét, s ha ilyen megbízása van, azt is jó színvonalon meg tudja csinálni.) Az évek során azonban más területeken is meg kellett nyilvánuljon. S bár sokáig ódzkodott tőle, hivatali munkája olykor (s nem is ritkán) „embereket” – arcokat és egyéniségeket – is fotóztatott vele. Kiállítás-megnyitók, konferenciák, ilyen-olyan rendezvények megörökítése, vagy egy-egy publiká-

ció portré-igénye már egy, a műtárgyfotózásnál nyugtalanabb, „mozgékonyabb”, igazában „beállíthatatlan” területre vitte el. Bár szándékai és ambíciói szerint ilyenkor sem „riporter”-ként dolgozott, ilyenkor is „csak” dokumentálni akart, az emberi arc gazdagsága és ereje már óhatatlanul érvényesült ezeken a képein. A nyilvánosság nem tudja, hiszen ilyen jellegű képei összegyűjtve és tárlattá rendezve soha sem kerültek közönség elé, de tény: az évek során egy sereg szegedi és Szegedre látogató író, tudós, művész portréját elkészítette. Baka Istvánról készített portréja például, amely alighanem a legjobb Baka-portré, bár a költő múzeumi emlékkiállításán már szerepelt, máig neve nélkül forog. Igazi „honorariuma” csak az, hogy ezt a képet a költő özvegye, Tünde is elkérte a kiállítás rendezőjétől, s azóta is számos helyen fölbukkan: szavalóversenyeken emlékjelként, könyvek címlapján stb. S itt említendő meg, hogy dokumentációként és fotós „fejtanulmányként” is egyaránt kitűnő portrét készített olyan neves íróról, mint pl. Bohumil Hrabal, olyan kitűnő költőről, mint Vas István, olyan érdekes irodalomtörténész-egyéniségekről, mint pl. Bata Imre vagy a „csokornyakkendős” Nacsády József tanár úr. Sőt – horribile dictu – még a Szegedre látogató „kulturdíktátort”, a nevezetes „három té” megalkotóját, Aczél Györgyöt is lencsevégre kapta. És természetesen sokat fotózta a vásárhelyi művészeket is. Ha összegyűjténénk ide tartozó alkotásait, egy olyan remek szegedi portré-galéria állna össze, amely – ha nem is „teljes” – szívet melengetően gazdag lenne.

Az emberi arc, minden esetlegessége ellenére (vagy talán éppen azért) gazdag és – végső soron – titokzatos. Látszik, s technikailag megrögzítve utóbb is láthatóvá tehető, de racionálisan maradéktalanul le nem írható, meg nem „fejthető”. „Ilyen az ember, egyedüli példány” – mondhatnánk a költővel, s hozzátehetnénk: a portré ezt az egyszerűséget dokumentálja, s az egyszerűségben rejtőző titkot rögzíti. Ahogy erről Sándor Iván írja egyik kitűnő esszéjében: „A fotóban megőriznivaló titok van, mondja Jean Baudrillard, de az ilyen titok »az esztétikán inneni vagy túli vidékről származik«. Azt feltételezi, hogy a titokban megtestesülő emlékezet túlélheti a »lassan elerőtlenedő esztétikai principiumot«, megszólatatva a hajdani színterek feledésbe süllyedt, eltitkolt eseményeit” (Jelenkor, 2006. 7–8. sz. 772.). Ha van fotó, amelyikre igazán illik ez a tétel, azt hiszem, az leginkább az emberi arcot megrögzítő portré. Az emberben ugyanis belül történet zajlik: olykor dráma, olykor bohózat, de ez mindenki más számára a legmélyebb rejtély titokzatosságával jelenik meg – az arc redőiben és gyűrődéseiben, a szem fényeiben/fénytelenségében stb. Aki tehát portrét fényképez, az – ha nem kívülről, mesterségesen igyekszik belevinni valamit az arcba – titkainkat konzerválja s teszi értelmezhetővé. S e titkok létünk lényegéhez tartoznak.

Úgy gondolom, az arcokkal való ismétlődő találkozás volt az, ami Dömötör Mihályban is fölébreszthette a kreatív alakítás minden fotósban meglévő ösztönét. Új alkotói területét tapogatva persze nem árt tudni: Dömötör Mihály kétlaki. Hódmezővásárhelyen született, ott is nevelkedett, de immár évtizedek óta Szegeden él s dolgozik. Az ilyesféle *curriculum vitae* persze egyáltalán nem lenne különös, ilyen kettősség sok embert jellemez. Dömötör azonban e kettősséget ma is, mindennapi életében is fönntartja, napi rendszerességgel jár-ke, ingázik Szeged és Vásárhely között, s itt is, ott is otthon van. S ez az ide is, oda is tartozás, ez a szegediségbe oltott vásárhelyiség, azt hiszem, szemlélete meghatározója – ennek szem előtt tartása nélkül igazában őt magát sem lehet megérteni. Vásárhelyi élményei voltak ugyanis a személyiségét fölépítő, érzékenységét kialakító alapélmények, s alig-

hanem mint fotóművész is az ottani kisvilág „fölfedezésével” született meg: első témáit szülővárosa adta.

S hogy fölfedezte magának Vásárhelyt, az – azt kell mondanunk, – többszörös meghatározottság eredménye. Nemcsak azért, mert egész szocializációja erre az élményre tette fogékonytá, a szegedivé válás pedig az ennek fölismeréséhez szükséges distanciát is kifejlesztette benne. De azért is, s alighanem azért mindenekelőtt, mert Hódmezővásárhely sajátos, öntörvényű, külön világ. Igazán szakszerű jellemzésére nem is mernék vállalkozni, de bizonyos, hogy valami tartós ambivalencia jellemzi. Nagy kiterjedésű, mégis „parasztias” város ez, erős, de hullámzó színvonalú kulturális igényekkel. Tanyáinak lakói személyes életükben hordozzák a tragédia ki-kiújuló okait s körülményeit, maga a város pedig ezt ellenpontozó különcségek, pl. a többektől megírt „csomorkányizmus” melegágya. Mégis, mint a vásárhelyi képzőművészet java – Tornyai Jánostól Németh Józsefen át Kajári Gyuláig – megmutatta, e kisvilág valódi tragikumát általánosítható érvényű s művészileg is kamatoztatható. Benne az egyetemes emberi igazi arca is megörögzíthető, ha avatott alkotó vállalkozik rá.

Az az anyag, amelyet Dömötör Mihály most két kiállításon is bemutatott, ha nem is kizárólag vásárhelyi fogantatású, de e régió jellegzetességeit hordozza. Az élmények a saját világ szülőttei. A dokumentáló műtárgyfotós itt elszakad a napi rutintól, itt nem dokumentálni, hanem meglátni s megláttatni akar – ötlet-fotókat csinál. De itt is hű marad önmagához, képei – mint ő maga írja bemutatkozó szövegében – „talált képek”, s az „elhagyott, kidobott, ottfelejtett, lepusztult tárgyak”-ban próbálja megragadni mai életünk viszonyait. Az anyag, amely erős szelekcióval került falra, „16 évnyi, eleinte ösztönös, majd később tudatosuló gyűjtés eredménye”. Önmagában egy-egy fotó a véletlen fölkínálta groteszk pillanat és helyzet megrögzítése. Közülük néhány, pl. a – megszokásból, nem-törődömségből (?) – még ma is a háztetőn felejtett ötágú csillag (a csillagon pedig a rajta pihenő galamb), a fazékba helyezett Lenin-szoborfej egy udvaron, a politikai elretentésül múzeumi díszletté „fölemelt” rusnya vásárhelyi Lenin-szobor (alulról fényképezve) politikai asszociációk keltésére is alkalmas. Valójában persze ezek sem politikai fotók. Dömötört igazában – akár tudatosult ez benne, akár nem – a provinciális slendriánság félig nevetséges, félig szívszorítóan szomorú tünetei érdeklik. A tárgyakban, a tárgyak lepusztultságában és ottfelejtettségében egy roncsolódó társadalom törmelékes tudata képeződik le. Az a mélyenfekvő zavar és összerendezetlenség, amely az utóbbi másfél-két évtizedben a „magyar vidék” mind inkább kirajzolódó mentális trendje. Dömötör érzi, érzékeli ezt, van szeme rá, de fotósként nem szociológiai vagy politikai elemzést ad, hanem látványt. Látványt, vizuális rendet, amelyben a fények és árnyak, a kompozíció, az egyes motívumok egymáshoz való viszonya épp annyira fontos, mint az az aktualitás, melyet e tárgyak együttlátatása valamiképpen kifejez. A fotó így – egy régi Tandori-verscímet parafrazeálva – voltaképpen egy-egy talált tárgy (vizuális) megtisztítása.

Az anyag legerősebb darabjai paradox módon, részben azok, amelyekben a tárgy, amit megörökített, a megörökítés során absztrahálódik. A *Kereszt* (amely voltaképpen egy madárijesztő, rávetülő árnyékkal), az *Üzenet* fény-árnyék geometriája, az *Hommage á Eugene Atget*, az *Önarckép* elszakad a kiinduló látványtól, s így, tehát valami spontán absztrakcióvá válva hat. Ez jelez egy lehetséges irányt fejlődésében. Merőben másképpen erősek azok a képek, amelyek a vásárhelyi tanyavilágban készültek, s akár szociofotóknak is

nevezhetők. Ezek három vagy esetenként még több képből összeálló sorozatok, együtt, egymást kiegészítve s erősítve hatnak – sajnos, a szegedi kiállításból már kimaradtak. Pedig Dömötört éppen ezek mutatják ma a saját legjobb lehetőségei szintjén. Nemcsak szakmai tudása, helyismerete és érzékenysége működik itt maradéktalanul, de a „modelljeihez” való viszony is itt a legbensőségesebb. Az emberek, tudatában saját nyomorúságuknak, nem mindenkit engednek magukhoz oly közel, hogy igazán fényképezhetők legyenek. Dömötör bírja bizalmukat, s így megnyomorodott, „beszorult életek” megörökítője lehet.

A Hódmezővásárhelyen, illetve Szegeden most bemutatott anyag persze nem teljesen homogén, több, részben különböző koncepció is rejtőzködik benne. Ez alighanem a helyzetből fakadó gyerekbetegség – ha több alkalma lenne a nyilvános megmutatkozásra nyilván egyneműbb anyaggal állna közönsége elé. De ha tudjuk, hogy e mostani kiállítás csupán ízelítő egy, szinte rejtve bontakozó gazdag életműből, ezen nem akadunk fönn – ez szinte természetes. A későbbi, nagyobb és gyakoribb kiállítások nyilván megteremtik majd az életmű több oldalról való bemutatásának adekvát lehetőségét.

Lengyel András

